

FIGYELŐ

AZ ÚJ ÁLLATTÁR

A KI MOSTANÁBAN a Magyar Nemzeti Múzeum állattárának termeit bejárja, meglepődhet a változásokon. Az ember úgy érzi, hogy itt mozog valami. Új szél fúj, amely elvitte a régi muzeológiai technika sablonos rendszerét és étellel töltötte meg a kereteket. Nem mondhatom, hogy „új” étellel, mert régebben nem volt itt élet. Kitömött, alkoholba nyomott, szárazon megőrzött vagy tükre szurkált állatmúmiák sírkamrája volt az állattár. Sivárságát alig enyhítette néhány jóakarató „biológiai csoport”. Megjegyezhetetlen latin nevek rengetege, valami, a látogató előtt titokban maradó rendszer szerint sorba állított állatok, semmi magyarázat, semmi vezető. Itt igazán csak az tanulhatott valamit, aki azért jött be, hogy előre meghatározott latin nevekhez hozzákeresse a megfelelő állatot.

A vezetőség végre ráeszmélt, hogy a múzeum nemcsak önmagáért van. Magáért a tudományért van az a felbecsülhetetlen értékű állatgyűjtemény, amely a Baross-utca 13. sz. alatt tudományos tisztviselők gondos kezelésére van bízva és folyamatos tudományos feldolgozás alatt áll. A múzeumkörúti központi épületben kiállított állatanyag azonban, melyet kiállítanak és melyért beléptidíjat is szednek, nyilván a közönségért van. Arra való, hogy necsak elemi iskolás gyermekek bámulják meg, hanem a közönség érettebb elemeinek tudását gyarapítsa.

A kiállított múzeumi részek oktatni akarnak. Az állattár célja az, hogy általános biológiai, különlegesen állattani ismereteket csempésszen a nézők leikébe. Lehetőleg munka nélkül, játékosan, könnyedén, gyönyörködtetve, hogy a néző ne is tudja, hogy ő most tanul.

Az „oktató múzeum” volt az a nagy felismerés, az a szinte forradalmi gondolat, amely külföldön sok helyen és — úgy látszik — nálunk is az állattári gyűjtemények átalakítására és átrendezésére vezetett. Gondolható, hogy a renchez és rendszerhez szokott, s a tudomány öncélját szolgáló tudós elmék nem egykönnyen kaphatók ilyen gyökeres átalakításokra. Hiszen itt fel kellett borítani az egész régi, megszokott, beidegzett rendszert és harcot indítani a régi muzeológia egyszerű eszközei, eljárásai ellen...

Az új cél új eszközöket követelt. Szükségképpen meg kellett szűnnie annak, hogy mindent a „rendszer” uralt. Hogy a régi típusú múzeumban a látogató az első terem bejáratától balra az 1. sz. szekrényben a véglények modelljeit lássa, utána könyörtelen rendben és következetességben, rendszertani sorrendben következzenek a többi állattörzsek, ezeken belül az osztályok és így tovább. Semmi elágazás, semmi kisiklás, fő a mellőzhetetlen és sérthetetlen rendszertani sorrend, amelynek a végén, pontosan a kijáratnál búcsúzunk el az emberszabású majmaktól.

A Magyar Nemzeti Múzeum Állattára szakított evvel a régi rendszerrel. Az „afrikai terem” például azt jelenti, hogy a szigorú sor helyébe a földrajzi egységek állatvilágának bemutatása lépett. Ezt az elgondolást kell tovább érvényesíteni, mert az embereket sokkal inkább izgatja az a kérdés,

hogy „mi él Ausztráliában?“, vagy hogy „mi él a Dunában?“, mint hogy százsámra lásson egymás mellett tarka-barka trópusi madarakat valami titokzatos rendszer szerint sorakoztatva, amelynek vezérgondolata úgyis rejtve marad előtte.

Az új irány természetesen új eszközökkel dolgozik. A rendszeres összeállítás a főiskolai és egyetemi hallgatóság tanulmányi érdekére való tekintettel teljesen ki nem kapcsolható, de mindenesetre erősen csökkenendő. Új szempontok szerint kell egységeket, csoportokat létesíteni és kiképezni. Érvényesülni kezd az állatföldrajzi, környezettani, gazdasági és ipari szempont.

A muzeológia technikája és felállítási módja, a tárgyak elhelyezése is teljesen átalakult. A szigorú egymásmellettséget laza csoportosítás váltja fel. Kevesebb, de jobban tömött, tetszetősebb példány kerül kiállításra. Régebben a cédulákon csak a latin név, kivételesen a magyar is, a termőhely és esetleg a példány egyéni adatai szerepeltek. Most színes elterjedési térképecskét, nyomtatott magyarázó szöveget, esetleg tanulságos rajzokat találunk mellettük.

A régi, fakult, színehagyott száraz rákok, szürkésfehér halak, elszíneződött gyíkok és csupacsont békák helyett élénk színű, élethű példányokat látunk. Elvégre mire való a marha-epe és az alkoholban oldhatatlan festék? A régies „tömést“ felváltotta a dermoplastika. Ma az állattámak alaposan iskolázott, külföldön is járt nagy-emplős-preparátora és szerződtetett szobrásza van. Valamely nagy emlős, például elefánt, orrszarvú, zsiráf, oroszlan, stb. kitömése ma már komoly előtanulmányokat és szobrászati készséget igénylő munka. Különbén nincs a kitömött példányban „élet“, „mozgás“, izomjáték. Az Állattár első ilyen alkotása a nagy afrikai szélesszájú orrszarvú 1927-ben, amikor zoológus-kongresszus volt Budapesten, hatalmas sikert aratott. A régebbi nagy emlősök közt csak egyetlen igazán szép darab van, a bőgő szarvasbika. Valóban csak a pára hiányzik a szája elől. Ez azonban nem itthoni tömés, hanem másutt készült ajándék.

A régi, bár kissé giccses „biológiai csoportok“ természetesen még ma is megvannak. Ma is hatnak, mert közönségünk jobbakat nem ismer. A nemeskócsag-család, a titeli méhészmadárcsoport, a barkós cinegék, a nádírigó, a halászkák és szerkők csoportja, az ürgék, a denevérbarlang, a székicsér, a szakállaskeselyű, a havasi magtörő, a fecskéfészek a vadszöllőn, stb. ma is értékes csoportok, bár már vagy 40 évvel ezelőtt kerültek kiállításra. Néhány újabb is került melléjük: a gaviál, a nilusi krokodil, az óriáskígyók és több más szép darab. De az ember lelke kissé elborul, ha ezeket a biológiai csoportokat látja és az amerikai múzeumok hatalmas diorámáira gondol. Ezekről az amerikai „Natural History“ hasábjain olvashatunk tudósításokat. De nem is kell Amerikába mennünk, mert hiszen a diorámák európai találmányok. Különös módon a bukaresti múzeumban valósították meg őket először. A mi számunkra egyszerűen elképzelhetetlen az a pénzben gyökerező és akadályt nem ismerő nagyvonalúság, amellyel egyes nagy amerikai múzeumok diorámáikat készítetik. Ha valamely vidék állatvilágát be akarják mutatni, expedíciót küldenek ki az illető vidékre, s ez nemcsak a jellemző állatokat gyűjti össze, hanem rajzolja, vázolja, fényképezi az egész vidéket, vegetációját, az állatok különleges termőhelyeit, begyűjti a vidék növényeit, kőzeteit. Mindezekből az adatokból és anyagokból azután otthon valósággal felépítik például Afrika egy táját, a Galapagos szigetek valamelyikének partvidékét. A híres tengerkutató, Beebe galapagosi expedíciójának is ez volt egyik célja.

A Magyar Nemzeti Múzeumnak talán soha sem lesz annyi pénze, hogy hatásos diorámákat állítson ki. Ki tudja, meddig kell még vámunk,

amíg a szerény, de dicséretre méltó kezdet, a festett háttérű pinguincsoport mellé más is kerül. Hadd említsük, hogy az Adriai-tenger állatainak szekrényeit korszerűen átalakították és kivilágították.

Megkísérelték a gipszmodellek beállítását is. A viperamarás mechanizmusának a modellje nem rossz, de kissé kezdetleges. Minden dicséretet megérdemel az óriási tintahal gipszmodellje, amely a berlini modell után készült. Megszerezhetetlen ritkaságról lévén szó, amelyet a vele kapcsolatos tengerészlegendák miatt be kell mutatni a közönségnek, nem volt más hátra, mint a gipszbe másolás. Tervezője és alkotója egyaránt kitűnő munkát végzett.

Az okulás szempontjából nagyon hasznosak a kifüggesztett hatalmas állattani falitáblák, amelyeknek egyik-másika az állatok szervezetének ismeretébe is bevezet. Sikerült újítás az is, hogy a szekrényekbe, a madarak közt, nagyított fényképeket helyeztek el. A kitűnő felvételek megkapó dolgokat mutatnak a madarak életéből. Életet visznek a kissé fárasztóan ható sok madár közé. Diapozitívekkel a hatást még fokozni lehetne.

Feltűnő az a törekvés, hogy általánosabb biológiai ismereteket is nyújtsanak. A csigafajok és egy bomeói szarvasbogár variálását mutató gyűjtemények, a földrajzi faj alakulását szemléltető doboz kitűnőek. Csak attól tartunk, hogy ezeket a közönség nem igen méltányolja. Megértésükhöz és értékelésükhöz ugyanis bizonyos előismeretek szükségesek, aminek a közönségben nem lehet feltételezni. Alig hiszem, hogy a kerti csiga változatainak öröklékenységi vázlata, de különösen a hullámospapagály öröklésmenetét feltűntető rendkívül tanulságos készítmény nagyobb sikerre számíthatnának. Túlságosan magas dolgok ezek még az értelmiség soraiból kikerülő látogatóknak is. A gólyáink vándorútját ábrázoló térkép bizonyára sok nézőt fog vonzani, de az amerikai pettyes lile vonulásának útja, akár mennyire érdekes is önmagában véve, már jóval kevesebb érdeklődőre számíthat. A kolibrik színeinek magyarázatát adó fizikai vázlat igen tanulságos, míg a repülőhalak és a repülőgép összehasonlítása kissé erőltetett.

Az intenzívebb ismeretek terjesztésére irányuló törekvés különösen két kiállítási részben érvényesül. Az egyik az Ízeltlábú állatok, — rákok, százlábúak, rovarok, pókszerűek, kardfarkú rákok — a másik az alsóbbrendű gerincesek, — halak, kétéltűek, hüllők — kiállítása. A vezetőség és a végrehajtó szervek ezekbe szemmel láthatólag beleadtak mindent, amire a pénzügyi helyzet, a rendelkezésre álló tér, a preparálási és konzerválást technika, valamint a muzeológiai kiállítás korszerű módszerei egyáltalában képesítették őket. Az eredmény nem is maradt el: ezek a kiállítás legvonzóbb részei.

A csinos dobozokban elhelyezett százlábúak, rovarok, pókok, skorpiók és kardfarkú rákok a maguk nemében mind hatalmas, szép és érdekes fajok és példányok. A száraz konzerválás rendkívül előnyös, mert nem kell őket a mindig torzító hengerüvegekben elhelyezni. Egy kis restaurálás, egy kis viaszos vagy paraffinos plasztikai műtét és utánfestés még az évtizedek óta alkoholban őrzött példányokból is elviselhető száraz készítményeket teremtett.

Megható és bámulatra méltó az a türelem, leleményesség, aprólékos gond, fogás, amelynek segítségével az egyes állatok sajátosságait, szokásait és elterjedését tárják az emberek elé. Színes térképecskék, gondosan szövegezett, bár némelykor kissé szakszerű nyomtatott szövegecskék, magyarázó rajzok, instruktív festmények, műpókháló, a petéket helyettesítő üvegszemek, stb., stb. a szemléltetés eszközei. A hangyák és a termeszek életét, az óriási skolopendra ivadék gondozását, a tiszavirág és a dunavirág életét mutató készítmények egészen rendkívüli alkotások. Nem lehet ezeket mind

felsorolnunk. Valamennyi fényes tanúsága annak a gondos és önmagában is gyönyörködő munkának, amellyel a szakemberek kitervezték és elkészítették.

Igen tanulságosak az ivari kétalakúságot bemutató dobozok. Gyönyörködtek a trópusi rovarvilág pompáját szemléltető gyűjtemények. Amit a trópusok rovarvilága feltűnő alakban, nagyságban, pompázó színekben és rajzolatokban, végül fémes ragyogásban kitermelt, azt mind itt látjuk összesűrítve. Ebből a gyűjteményből festők, rajzoló, díszlet- és mintatervezők sokat tanulhatnak. Ez kell a közönségnek és nem a mi szerény, alakokban és színekben szegény rovarvilágunk rendszeres gyűjteménye!

Sem elgondolásukban, sem kivitelükben nem újak a Cerva Frigyes-féle lepkebiológiák. Ezek sok hazai lepkefaj példányait, hernyóját és bábját mutatják be a tápnövény mint központ körül csoportosítva. Régiségük ellenére is igen tanulságosak. A fiatal lepkegyűjtők bizonyára élvezettel fogják nézegetni. Térbelileg elébe helyezték őket az előbb említett rovargyűjteményeknek. Ez jó lelki előkészítés a később látható szépségekre.

Nagyon szép és tanulságos az alsórendű gerincesek, halak, kétélűek és hüllők gyűjteménye is. Az utána festett példányok többsége igen jól sikerült, de aki ismeri ennek az utána festésnek a technikáját és nehézségeit, nem csodálkozik rajta, hogy nem minden példány sikerült tökéletesen. A hatalmas fűrészorrú cápa-modell, a 108 kilós harcsa, továbbá a viza ízelítőt adnak a korszerű muzeológia technikájából és lehetőségeiről. A fekete-keretes felírások és szövegek általában jók és tanulságosak. Azt hiszem azonban, hogy itt kissé túllőttek a célon. Kevesebb is elég lett volna. Aki már annyira érdeklődik a tárgy iránt, hogy a felírásokat és a magyarázó szövegeket mind végigolvassa, annak bizonyára megvan könyvei közt a „Brehm“-nek valamelyik kiadása és azt fogja elolvasni. A hazai vonatkozású anyagnak, a magyarországi hüllőknek külön kiállítása bizonyára nagy örömet szerez azoknak, akik elsősorban a honi állatok megismerése miatt jönnek a múzeumba.

Nem hagyhatjuk említés nélkül az Állattár új vezetőjét sem. A régi, még Daday Jenőtől származó vezető (1895) óta nem volt újabb nyomtatott kalauza az állattaniak. Kétségtelen, hogy az új vezető hiányt pótol és a múzeumba okulni jövő közönség jó hasznát fogja venni. Az a szívós akarat, amely a mai szegény időkben is képes volt kierőszakolni egy ilyen szép kiállítású könyvet, a második kiadásban bizonyára eltünteti majd az első némely tökéletlenségét.

ÖNKÉNYTELENÜL merül fel az emberben a kérdés: érdemes volt-e a kiállítással ennyit bajlódni, ennyi fejtörést, gondot, munkaórát és pénzt ráfordítani? Nem volt-e hiábavaló a tudományos tisztviselők munkaidejét, amelyet különben tudományos kutató, alkotó munkára fordítottak volna, igénybe venni olyan munka számára, amelynek technikai kivitelezése a kutató bűvár lelkületétől és beállítottságától távol áll? Nincs-e az alapgondolatban valahol valami hiba? Vájjon a közönséget valóban a tudásvágy, az okulás vágya hozza a múzeumba?

Természetes, hogy a kiállítás lelki hatásait semmiféle egységgel lemérni nem lehet. Szabatos választ tehát a fenti kérdésre nem is kaphatunk. Legfeljebb közvetve, a látogatási statisztikából, a látogatók számának emelkedéséből vagy süllyedéséből lehetne valamiféle bizonytalan következtetéseket vonni. De még így is eléggé igazolhatatlan marad az, hogy vájjon az újfajta múzeumi berendezkedés valóban komoly haszonnal jár-e és nagyobb-e a hatásfoka, mint a régi berendezkedésnek. A közművelődéspolitikai irányí-
hívei feltétel nélkül vallják azt, hogy a régimódi, „rendszerintani“ berendez-

kedés teljesen idejét múlta és helyét a játszva, szemléltetve oktató, biologizáló, újmódi muzeológiának kell elfoglalnia. Nehéz erről vitatkozni, mert hiszen a régmódi berendezkedés hatástalan voltát senki sem bizonyította be. Tagadhatatlan, hogy az új muzeológiai irányzat eredményességét, hasznos voltát csak a jövő igazolhatja.

Adja Isten, hogy mennél nagyobb legyen azok száma, akik határozott céllal jönnek a múzeumba, hogy ezt vagy azt az állatot megnézzék, megismerjék. A természetrajz-szakos egyetemi hallgatók igen sokat tanulhatnak itt, akár egyedül jönnek az igazgatóság által nagy előzékenységgel számukra rendszeresített szabadjegyekkel, akár pedig a tanár vagy tanársegéd vezetésével, hogy a gyűjteményekben megtekintsék azokat az állatokat, amelyeknek szemléltetésére az egyetemen nincs mód. Éppen így nagyon hasznos lehet ez a természetrajz tanárai számára, akik itt előre elkészülhetnek mondani-valójukra, mielőtt tanulóikat idevezetik. Ez a két dolog komoly kihasználása lesz az adott tanulási lehetőségeknek. Ebből a szempontból célirányos volna, ha a múzeumot nem mindig csak délelőtt tartanák nyitva. Egyes napokon be lehetne vezetni a délutáni látogatási órákat is. Így sokan látogathatnák a múzeumot, akik számára ezt a délelőtti nyitás lehetetlenné teszi.

Általánosságban örömmel kell üdvözölnünk a megújhodott állattárt. A vezetőség és a végrehajtó szervek derekas munkát végeztek és további munkálkodásukhoz sok sikert kívánunk nekik. A további sikernek azonban alapfeltétele volna az, hogy a keret megváltozzék. A mai helyzetben, helyiségekben az állattár kiállítása fejlődésre képtelen. Előbb vagy utóbb az illetékeseknek mégis csak el kell határozniuk magukat arra, hogy a tudományos szempontok — a meglévő és folyton növekvő tudományos anyag méltó elhelyezése, a viszontagságoktól való megóvása, a tisztviselők tudományos munkájának fokozottabb támogatása — és a gyakorlati kívánalmak — népszerűsítés, népművelés — kielégítése céljából meg kell építeni az új múzeum épületét. A tudomány- és közművelődéspolitikai irány híveinek elveit, követeléseit csakis olyan épületben lehet összehangolni, amely egyenesen erre a célra épült. Amit most az állattárban látunk, az kezesség arra, hogy mind a vezetőségben, mind pedig a tisztviselői karban megvannak azok az előfeltételek, amelyek nélkül nem is érdemes megindítani egy ilyen nagyarányú vállalkozást.

Az új „Országos Természetrajzi Múzeumnak“ meg kell valósulnia. Nem „természettudományi“, hanem csak „természetrajzi“ múzeum legyen az, mert különben tartalmilag soha sem fogja tudni utolérni saját nevét. Egy „természettudományi“ múzeum, amely valóban az összes természet-tudományok múzeuma lenne, egyelőre utópia marad számunkra. A jóval kisebbnek ígérkező természetrajzi múzeum ellenben, amely az ásványtan-közztan, földtan, őslénytan, állattan, növénytan és embertan muzeológiai anyagát tartalmazza, a lehetőség határain belül van. Tudjuk, hogy ezt már többen sürgették szóban és írásban. Felvonultatták az összes érveket. Nem is az illetékes körökön múlt, hogy ma még nem áll ez az új múzeum, hanem a viszonyokon. Pénzkérdés az egész. Azonban olyan fontos kulturális kérdés is, amelynek megvalósítására az illetékeseknek mindent el kell követniük.

Reméljük, hogy a „nagy cethal siráma“ — mint ahogy Hegedűs Lóránt oly találóan mondotta — nem fog eredmény nélkül elbugyborékolni a részvétlenség, nemtörődömség óceánjában és talán az új ezredév végére állani fog az új múzeum.

KOSZORÚS FRANCIA REGÉNYEK

FRANCIA IRODALMI ÉLET évről-évre nagy érdeklődéssel kíséri a Goncourt-, Renaudot- és Femina-díjak sorsát, melyekkel decemberben a fiatalabb regényíró nemzedékek legjobb termését jutalmazták. Ezek a díjak — főképp a Goncourt-díj, amelyet a Goncourt-akadémia tagjai, kik maguk is regényírók, ítélnek oda — sokszor felfedező erejük: ismeretlen neveket emelnek ki a homályból és ragyogó pályafutásokat indítanak el. A kitüntetett regények viszont nemcsak a mai francia regény értékmérőjéül szolgálhatnak, hanem bizonyos fokig az irodalmi közízlésre is fényt vetnek: elárulják, milyen regényeket tart értékeseknek, milyen regényeket vár a fiataloktól az írói közvélemény.

A Goncourt-díjat 1937-ben G. de Pourtalés valóban nagy és szép regénye, a „La Pêche miraculeuse“ (Csodálatos halászat) nyerte el fölényesen. Az 1938. évi díj esélyeit már augusztustól kezdve latolgatták az irodalmi folyóiratok, míg végül a sok emlegetett jelölt helyett egy alig esélyes 27 éves író, Henri Troyat vitte el a pálmát az év utolsó hónapjaiban megjelent „L’Araigne“ (A pók) című regényével.

A regény értékének hordozója az a lelki probléma, amelyet föltár. A főalak, Gérard Fonséque azok közé a beteges lelkű, szinte már patológikus fiatal emberek közé tartozik, akik a Dosztojevszkij-féle orosz regény nyomán nagyon is elszaporodtak az újabb francia regényekben. Az ő különös lelkét bogyozza szét az író a regényben, az ő lelki problémája érdeklí rejtélyes bonyolultságával. Gérard lelki betegsége a félénkség és túlérzékenység, valami furcsa irtózás az emberektől és a nagyvilágtól; családján és egy-két barátján kívül senkivel sem érintkezik. Szobáját nappal is elsötétíti s homályos odújában, négy fal között gubbaszt, hever, szövi terveit és írja korszakalkotónak szánt filozófiai tanulmányát a Rosszról. Beteges lelkiségének az a legaggasztóbb tünete, hogy fájdalmas szerelemszomja ellenére a testi és lelki szerelemre egyaránt képtelen. Ezért megveti és kerüli a nőket, akiket szerethetne akár a testi, akár a lelki szerelem lehetőségét kínálják feléje. Ebből a képtelenségből azonban magasztos elméletet csíhol ki, hogy tehetetlenségét önmaga előtt is leplezze. Betegesen irtózik a test dolgaitól, a „lelkek bírásáról“ ábrándozik, s azt hiszi, hogy csupán a szellem diadala kedvéért cselekszik, amikor kerüli a test megvetésre méltó, gyűlölt valóságát.

A nőnek mint szerelmi társnak megvetésében szellemi bálvány, Nietzsche is segítségére van — állandóan őt idézi. Nietzsche azonban az Übermensch uralmát is hirdeti, a lelkek fölötti uralkodást. Gérard, ez az eredendően félénk, igazi, erős életre képtelen lélek, ezt az életelvet is egészen különös módon éli ki: családjá körében, értelmi fölényével és szuggesztív egyéniségével valóságos zsarnokság alatt tartja anyját és három hűgát. Ebben a szűk körben éli ki uralomvágyát és szeretetsóvárgását egyaránt.

Ebből csirázik ki aztán boldogtalansága és tragikumja. Luce, a legidősebb lány, nem törődve bátyja gúnyjával és ellenzésével, egy szép napon férjhez megy — az első láncszem kiesik a körből — s a második lány, Elisabeth is csak Gérard rábeszelésére szakít kérőjével. Gérard átérzi a csapást, birodalma széthullásának első jelét, s örült féltékenységében kétségbeesett, bonyolult harcot kezd, hogy hűgait megtarthassa maga körül. Démoni energiával szövö-fonja terveit, mint a pók áldozatai körül; innen a regény címe a pók nevének régi francia alakjáról, mely Marguerite de Navarre, a XVI. századi francia író nő mondását idézi fel: a pók „minden jó ételt méreggé változtat“.

Küzdelmének igazi, önző lelki okáról egyideig nincs öntudata. Először Luce házasságát akarja ördögi mesterkedésekkel szétrobbantani a szellem nevében, terve azonban nem sikerül. Közben Elisabeth is kibékül kérőjével s öccse minden erőfeszítése ellenére is feleségül megy hozzá. Újabb halálos csapás Gérard-ra. Most már csak két nő van körülötte: édesanyja és legkisebbik, legkedvesebbik húga, Marie-Claude. De édesanyja nemsokára meghal, Marie-Claude pedig bátyja egyik barátjának, Vigneralnak kedvese lesz és egyre többet marad el hazulról. Gérard súlyos betegen, tehetetlenül, végtelen fájdalommal látja, hogy önző szeretetének utolsó tárgya Marie-Claude is kisiklik kezei közül. S ebben a szörnyű magányban, Gérard testilelki nyomorúságának sötétségében kezd igazán ragyogni az író egyre csiszolózó művészet*. Gérard maga is rájön, hogy önzésből, vad féltékenységből védte hűgait gyermekkorra óta, de egyszersmind felfedezi, hogy szörnyű férfigamányában szerette is a családját, bennük és jelenlétükben élte ki szerelemre képtelen szívének minden boldogtalan szeretetszomját. S most egyedül marad. Megható fogásokkal, elhatalmasodott szerelemmel akarja legalább Marie-Claudet-ot megtartani, — a többieket már úgyis végleg elvesztette, — de minden hiába.

Kétségbeesett boldogtalanságában patetikus, örült lépésre szánja el magát: egy detektívregény receptje szerint mérget vesz be, hogy szétszélélt családját újra összegyűjtse betegága körül. Gondosan megrendezi ezt az egyetlen lehetőséget, végtelen boldogsággal látja, hogy szerettei, hűgai ijedten összefutnak, újraéledt gyengédséggel veszik körül, de a méregadag túlerős volt, a szerencsétlen férfi meghal összesereglett hűgai között. Mint az író hozzászói: „Ez a gyász néhány hónappal megkésleltette Vigneral és Marie-Claude házasságát.“

Gérard Fonseca, mint lelki típus, nem új alak a francia regényírásban. Az a beteges lelkivilágú, életéhségét igazi cselekedetek helyett vizuális képzelődésekben kiélő típus ő, akit a francia lélektan „refoulé“-nak, visszafojtottnak nevez. Meddő Nietzsche-imádata, gögös szellemi magabazárkózottsága, megvetése a nőekkel és a szerelem testi oldalával szemben, zsarnoksága családjá körében és kétségbeesett, sokszor elrémítő mesterkedései, mind ennek az önmagába visszafojtott lelkivilágnak visszahatásai. Ennek a típusnak a vonásai és az a nyomasztó légkör, amelyet maga körül szétáraszt, gyakran folvillannak a modem francia regényekben, Mauriac-nál, Green-nél, Bemanosnál, s mint ezek is, egy a freudizmus hatásával erősödött Dosztojevszkijre emlékeztetnek. Ha igaz az, hogy Troyat orosz származású, akkor ez a körülmény is bizonyára hozzájárult ahhoz, hogy a modem francia regény gazdag változatai közül a maga művével éppen ebbe a lelki kilengéseket boncoló ágba illeszkedett bele, ahol készen várta az oroszosán nyomasztó légkörű regényírás klasszikus hagyománya: a lélekelemzés mélysége és módszerei, a nagyítón keresztül nézett lélek rejtett, öntudatlan mélységeinek finom szétboncolása. Ahogy Gérard csak később ébred tudatára annak, hogy hűgai életét vad önzésből hálózta be, s ahogy ezen is túl megérezzük,

hogy egész irántuk érzett féltékeny szeretete mélyén tulajdonképpen betegesen elfojtódott szexuális ösztönök lappanganak: mindez a tudatalatti ösztönök tragikus belejátszását mutatja az életbe, s Freudot idézi, aki ma már közvetlen hatás nélkül is benne él a levegőben.

Típus és lélektan tehát nem új a Troyat-regényben. De egészen új és eredeti az az érzés, amit ebből a lelki világból kifejleszt: Gérard különös féltékenysége húgaira és erőfeszítése, hogy megtarthassa őket magának. Ez az eredeti téma, amely a lélek ingoványos mélységeiből a megható szeretet erejével végül patetikus magasságokba emelkedik, méltán megragadhatta a Goncourt-zsúri figyelmét. Troyat írói képességei viszont csak megerősíthették az első benyomást. A hajszálfinom lelki boncoláson kívül nagy-szerűen ért a bőven adott, metszően éles párbeszéddekhez, néhány mesteri leírással is megajándékoz, s az egyszerű bonyodalomú történetet a lelki élet gazdagító árnyalataival, tömör felépítéssel és felejtethetlen jelenetekkel teszi megkapóvá. Ahogy megdöbbenően apró részletek realiztikus megemlékezésével és mégis megkapó rövideggyel például Gérard édesanyjának halálát és temetését leírja, vagy ahogy Gérard szeretet után esd szörnyű egyedül-létében, ahogy betegágyán titokban lemásolja Marie-Claude napirendjét, hogy legalább gondolatban követhesse húgát, s ahogy kitárja a lakás összes ajtajait, felgyűjtja az összes lámpákat, mintha édesanyja és húgai még mindig körülötte élnének: ezek a jelenetek megéreztetik a fiatal író biztos művészetét. Gérard beteg és tévelygő lélek, és sokszor vissza kell riadnunk tetteitől. S mégis, mennyi melegséggel, emberi szomorúsággal, szörnyű magány-nyal tudja az író rokonszenvéssé tenni őt a finnyásabb olvasó előtt is! S milyen szép betét a három, annyira különböző s mégis ugyanegy töről sarjadt fiatal leány rajza, különösen Marie-Claude-é, akinek szerelme, ha kissé túlságosan párizsias is, de legalább üde, jó ellentétül Gérard szexuális nyomorának.

A regény közönségsikeréhez talán az is hozzátartozik, hogy az író bőkezűen és ügyes beosztással adagolja a pikantériát. Gérard belső életének visszafojtottsága kétségkívül alkalmat ad ilyen részletek kifejtésére, de a túlgyakori és túlságos részletezés nem zökkenti-e meg kissé azt a nemes lendületet, amelyet Troyat mutat írói tehetségének megcsillogtatásával az igazi „nagy regény“ becsvágya felé?

A RENAUDOT-DÍJ NYERTESÉNEK, P. I. Launaynak „Léonie la bienheureuse“ (Boldog Léonie) című regénye tulajdonképpen nem regény, hanem Ötszereplős, nagyobb novella, és így igényei is mások. Az öt szereplő közül három alapjában véve a számtalanszor megírt háromszög: a férj, a jólelkű, de kihűlt feleség és a csábító harmadik, a démoni, mindent lángba borító nő. Így Launay regénye is könnyűszerrel beleilleszkednék a francia regény családfájába. De micsoda különleges változatot ad az író azzal, hogy ezt a tragikus hármast egy kis katolikus normandiai falu keretébe dobja bele! A férj, Jules Métayer, 40 éves jómódú földesgazda, a feleség, Léonie, egyszerű életű, mélyen vallásos falusi asszony, s a csábító harmadik, Justine, az ismeretlen múltú szép városi utcalány, aki előbb az erdei szénégetőnél keres menedéket, majd Métayer szenvedélyét szítja föl, fölételve a férfi húszéves problémátlan házasságát. És mindez egy mélyen vallásos falu levegőjében, úgyhogy Métayer, mint a községtanács tagja, botrányos viselkedése ellenére is kénytelen húsvétkor az Úr asztalához járulni.

A dolog úgy kezdődik, hogy Métayer egy napon fölmege az erdőbe, hogy segítséget vigyen a szénégető beteg kedvesének. Ott talál rá Justine-re, aki éppen megszülte gyermekét, — gyönyörű jelenet, amint az eldurvult, nem éppen fiatal férfi a nő kitakart teste fölött életében először dőbben rá a lélekzetállító Szépségre — s többé nem tud szabadulni megbódult véréből.

amely feltartóztathatatlanul űzi a fokról-fokra felfedezett szenvedély felé. Hiába akarja megmenteni a falu fiatal, fanatikus papja, Justine démoni varázsa elől elmenekül ő is.

A bűnös szenvedélyeknek ebből az izzó viharából emelkedik ki aztán megható ellentétként Léonie öreges, együgyű és mégis ragyogó alakja. Léonie-é, aki mélyen vallásos lelkével, Isten iránti vak bizalmában hadat indít a végzet ellen, hogy megmentse férjét a kárhozattól és hogy édes kisfia pap lehessen, aminek szánta. Imádkozik, kérést, szenved, eltűri a megveretést, egy kétségbeesett pillanatban még arra is vállalkozik, hogy az ördög-gel szövetezzék és Justine kitanultságával versengjen férje visszahódításáért. És végül, mikor már minden reménytelen, mert Isten kegyetlenül süket minden könyörgésére és fia is bevallja, hogy már nem akar pap lenni, elmegy Szűz Mária szobra elé és tiszta emberfeletti önfeláldozással fölajánlja életét övének üdvösségéért. Isten most az egyszer meghallgatja; néhány nap múlva halálra ökleli egy megdühödött bika. (Az író ötletesebb halálnemet is választhatott volna.) De a hosszú szenvedés és önfeláldozás után sincs megváltás! Életáldozata ugyan éppen azért gyönyörű, mert együgyű és hiábavaló, — Métayer aligha fog megjavulni, — de Léonie kétségbeesve hal meg: fia, hogy ezzel a fájdalmas önfeláldozással megédesítse édesanyja utolsó perceit, akkor ígéri meg, hogy pap lesz, amikor Léonie már maga sem akarja, sőt előre látja fia kárhozatát is; de nem szólhat, mert már nem tud beszélni. Ezzel a fájdalmas akkorddal fejeződik be a könyv. Az Egek Országában bizonyára ünnep volt Léonie halála után — teszi hozzá az író — „de milyen kegyetlen tud lenni Isten azokhoz, akiket szeret!“

A regény környezetével és vallásos szellemével két irányát is súrolja az újabb francia regényírásnak. Az egyik a francia irodalomban is egyre erősödő népies irány — a környezet megválasztásán kívül Léonie babonás-sága és a férfialakok ravaszkodó gondolkodása is ad valamit a normandiai néplélekből, — a másik a vallásos problémájú regény, amely Bemanos és Mauriac felé mutat. Léonie patetikus önfeláldozásán s az anyagi és démoni princípium küzdelmén kívül Mauriacot idézi emlékezetünkbe a regény szigorú életlátása is, amely az istenes életű, Istenben bízó Léonie folytonos kudarcában és megváltástalan halálával mintha azt akarná mondani, hogy a lélek üdvéért mindent meg kell tenni, de a földi szenvedés és istenszerelem jutalma valóban csak a halálon túl várhat reánk.

A regény szépsége Léonie megható, angyalian ártatlan alakjában rejlik. Szép önfeláldozásával valóban önmaga fölé emelkednék, ha áldozata nem lenne hasztalan. A többi alak vázlatos, még Justine jelleme is ingadozik kissé a gyilkos anya és aljas felbujtó, az ösztönösen okos, nem is mindig ellenszenves nő és a viszonylagos javulás útjára tért utcalány között. Érdekes a regény előadási formája: az alakok keveset beszélnek, de sokat gondolkodnak idézőjelek között, első személyben; olyan „monologue intérieur“ ez, amelynek megvan a maga szuggesztivitása. Feltűnő, hogy még ennek a lelki magasságokba törő regénynek is olykor feleslegesen durva a hangja, itt is sok a szexuális részletezés.

A KÉT NAURALISZTIKUS, drámai feszültségű regény után a harmadik — Felix de Chazoumes: Caroline-ja (Karolina vagy: Utazás a szigetekre)—valami lány, álomszerű melankóliát hoz az olvasó elé. A Femina-díjjal, amelynek odaítéléséről Colette elnökletével nőírók döntenek, bizonyára olyan regényt tüntetnek ki, amely a női lélek mélységeit és az örök női sors szép alázatát magasztosítja föl. Éppen ezért legtöbbször nőíró nyeri el. Ezúttal mégis férfinak ítélték oda a díjat, talán azért, mert Chazour-nes nemcsak hogy a nőtisztelet adóját rója le egy meleg, rokonszenves női

léleknek és szomorú sorsának rajzával, hanem egész regényének hangulatában, alakjai jellemében van valami nőies lágyság és melegség, ha nem is — szentimentalizmus.

A regény egyetlen értelme ennek a női alaknak, Caroline-nak szépsége és lelki képe. Érdekes, bonyolult mesét hiába keresünk benne; a történet banális és némi merészség kellett ahhoz, hogy Chazoumes moderm regényben írja meg az elcsépelte témát, a ragyogóan tiszta, önfeláldozó szerelmében élő, tapasztalatlan fiatal leány tragédiáját, akit puha akaratú szerelmese cserben hagy. Még ennek az egyszerű mesének elbeszélése sem túlságosan érdekes: a párbeszédok sokszor súlytalanok, a leírások hosszadalmasak, a félénk érzelmekben élő alakok legtöbbje elmosódik, az idő olykor elveszti realitását, mint ahogy a szereplők is elvesztik néha időérzéküket. A regény elején szó van egy utazásról, amelynek meg kellene történnie, mert Caroline nyugtalan vérű apja hosszás távoliút után egész családját magához hívja az Antillákra; az utazás minden várakozás ellenére és a regény legeredetibb alakjának, Sir Caradocnak, egy Franciaországba szakadt kalandos életű angolnak minden fáradozása mellett sem valósul meg a regény hosszú folyamán. De mikor végre az olvasó már belenyugodnék végleges elmaradásába, a regény végén mégis megvalósul, mert Caroline ezzel az utazással menti át megsebzett szívét és szegényét az exotikus szigetekre.

De nem is a történet a fontos ebben a regényben, hanem Caroline szerelme — ez a különös, megható szerelem, amely egy illanó gyermekkori élményből születik meg s a fiatal, magányos leánylélek mélységeiben úgyszólván minden táplálék nélkül tovább él időn és távolságon keresztül. Caroline szerelme csupa ábrándozás, tisztaság és hallgatás. Végre találkozik szerelmesével, a fronton is felkeresi, néhány napot együtt töltenek a fiú előkelő szüleinél, de mikor vége a háborúnak, Michel zsarnoki anyja máshoz adja a fiát. Caroline némán szenved, lázadás és átok nélkül fogadja el boldogtalanságát s talán éppen ez a női erőtlensége, folytonos önmegadása a sors előtt teszi őt oly rokonszenvesé. Az ő lány lebegése az életen keresztül, magányos, puha lény, amelyet nem gyúr keménnyé a sokoldalú élet ezernyi próbája, jól beleillik ebbe az aprólékos realizmusában is álomszerű regénybe, amelyben minden csendesen történik, még a halál és a tragédia is. És szép keret a regénybe gyakran beáradó természet a francia vidéken, Breuil környékén, különösen a sokféle madár, — ezeket az író nagyon szereti.

A regény legszebb része az utolsó fejezetek: Caroline terhességének finom, diszkrét leírása — ez az író gondosan kerüli a kirívó pikantériát, — névtelen boldogsága és hangtalan, nagy emberi szenvedése, amikor „elválva érzi magát az élettől, mint kéreg a fájától“. Ez a regény is szomorú, Caroline tragikus csalódásával végződik, és Chazoumes is úgy érezteti, hogy „az élet kérlelhetetlen“. De itt nem robban semmi s a dráma csak néma fájdalommal hat le az olvasó szívébe. S Caroline végül is az exotikus világnak a mi keserű világunk elfeledésével biztató messzeségébe menekül a maga 20 évével, mint a moderm francia „menekülés-regények“ oly sok alakja, Chadoume és Duhamel hősei...

Ha most azt kérdeznénk: milyen értékeknek köszönhetik ezek a regények az irodalmi díj kitüntetését? — Troyat eredeti témájával, érdekes lélekrajzával, drámai tehetségével és a „lelki eset“ tömör levezetésével leginkább megragyogtathatta a „nagy regényt“. A tömörségben Launay is társa; az ő regényében a lélekelemző, a népi és a vallásos elem összecsengése hathatott Léonie szép lélekrajzán keresztül; hármuk között ő a leginkább „elbeszélő“ író. Chazoumes sikerének titka bizonyára női alakjának lelki szépségében és stílusának nőies finomságában rejlik, amely egész regényét lágysággal járja át.

Ez a három könyvsiker egyszersmind arra is rámutat, hogy a francia irodalmi élet még mindig a többé-kevésbé elvont lelki problémák rajzát kívánja fiatal tehetségeitől. Úgy látszik, ezt a luxust a francia regény még megengedheti magának a népi és gyakorlatibb problémákat vagy magát a meztelen élettörténet rögzítő európai irodalmak között. Proust, Gide, Mauriac öröksége és a levegőben már benne élő bergsoni és freudi lélektan hatása még mindig eleven az új regényírásban.

Feltűnő az életnek az a szigorú és könyörtelen látása is, amely ezekből a regényekből kiárad, akár a freudi, aláaknázott lelkivilág, akár a vallásos lélek szigora, akár a sorssal szemben tehetetlen női sors mélabúja színezi; mintha a mai kor nem is volna alkalmas olyan irodalmi művek megteremtésére, amelyek az emberi élet szépségét és diadalmas lendületét lehelik. Vagy pedig a mai francia lélekre vonatkozólag kellene ebből következtetést levonnunk? S mit szóljunk a három regény közül kettőnek erősen szexuális aláfestéséről?

Az élet mindenesetre megy tovább; s a francia irodalmi élet már az 1939-es díjak elnyerésére gyűjtögeti mindig eleven teremtő erejét.

MAKAY GUSZTÁV

GAZDASÁGI ÚJJÁÉPÍTÉS ELŐTT

A BÉCSI DÖNTÉS és Kárpátalja visszaszerzése korszakalkotó lépés. Nemcsak húsz esztendő sok minden mulasztását kell pótolnunk, hanem a további revíziós kívánságok kielégítését is egyedül az biztosíthatja,

ha egy egységes és kemény gerincű nép lelkében élnek ezek és anyagi eszközök is biztosítják a kívánságok kiharcolását.

A magyar jövő biztosítékát csak akkor látjuk határozottnak, ha más magyar világot képzelünk el a Duna középső völgyének istenáldotta keretében. A trianoni csapás lesújthatott egy népet annyira, hogy húsz esztendőn keresztül csak álmokban élhette ki magát, a bécsi döntés és Kárpátaljának fegyvereinkkel való visszaszerzése azonban elég erősen felrázhatott kábulásunkból és megértethette velünk azt, hogy erős gazdasági fegyverekkel lehet a legtöbb eredményre számítani és népünk megerősítése más okoknál fogva is nagyon fontos lehet a magyarságra.

A végleges határmegállapítások után 1939 áprilisában megállapított adatok szerint az új csonkaország területe 117.160 négyszögkilométer, ami a trianoni Magyarország 93.073 négyszögkilométeres kiterjedésével szemben 25'9%^{os} növekedésnek felel meg. Az új csonkaország lakosságának száma az 1930. évi népszámlálás adatai szerint 10,315.683 fő, ami a trianoni országterület 8,688.319 főnyi népességével szemben 18'8%-os szaporodásnak felel meg.¹

Az ország területének jelentős növekedése és a lélekszámban nagymértékű szaporodása igen természetesen az ország gazdasági szerkezetét is teljes mértékben megváltoztatta. Kifejezésre jut ez már akkor is, ha a népesség foglalkozási összetételét vizsgáljuk, mert amíg a trianoni országterületen az őstermeléssel foglalkozó népesség számaránya csak 51'8% volt, addig az új Magyarország népességének már 53'5%-a volt őstermelő, amivel szemben jelentős mértékben csökkent meg az iparúzó népesség aránya és visszaesett a házicselőségnek az összes lakosságban kifejezett százaléka is. Érdekes, hogy ezeket a foglalkozási ágakat kivéve a többi foglalkozási ágakban, a kereskedelemben és hiteléletben, a közlekedésben, a közszolgálat és szabadfoglalkozásuk arányában, a véderőnél és a bányászat-kohászatban foglalkoztatott tömegek aránya nem változott vagy legfeljebb egy-egy tized százaléknyi változás mutatható ki.

A legjelentősebb változás tehát őstermelő népességünk számbeli gyarapodása és iparúzó népességünk aránylagos térvesztése. A számok azonban sok ténytet nem tudnak kellően kifejezni. A Ruténföld őstermelő népének egy tekintélyes része sokkal kevésbé őstermelő, ha ennek vallotta is magát, mint ahogy iparostömegei sem egészen fedik e fogalom körét.

¹ Az adatok többsége a Magyar Statisztikai Szemle 1938 november—decemberi és 1939 március—áprilisi számából származnak.

A rutén őstermelő között sok az erdőmunkás, amely foglalkozás talán közelebb áll az iparhoz, mint a mezőgazdasági munkához, hacsak értékben nem látunk valamelyes közelséget. Az iparúzó népesség aránylagos térvesztése tehát közelről sem jelenti azt, hogy hazánk mezőgazdasági jellege ismét egy fokkal növekedett, sőt éppen ellenkezőleg, az a körülmény, hogy több őstermelőt mint iparost kaptunk vissza az új területeken, azt jelenti, hogy iparunk további számottevő fejlődésére számíthatunk minden olyan vonatkozásban, ahol az ipari autarchia fenntartása gazdaságosnak mutatkozik.

Az új Magyarország népességének további összetételével nem szándékozunk a következőkben foglalkozni, mert vallási, nemzetiségi megoszlásai a gazdasági célkitűzések keretében nem játszhatnak olyan szerepet, amely miatt a részletezésre szükség volna. Az új országterület népéről szólva egy kérdés lehet még csak fontos, amelynek gazdasági vonatkozásai nagyon is mélyen szántanak és ez a kérdés a népmozgalom alakulása.

Ebből a szempontból a kép nagyon is megnyugtató, mert a visszacsatolt rutén nép bőséges életerejéből az ország lakosságszámának jelentős fejlődését várhatjuk. A trianoni országterület lakossága évenként ezer lélekre számítva átlagban csak 6.0 fővel gyarapodott, az új országterületen a gyarapodás értéke 6.9 főre becsülhető, amiben a legkomolyabb szerepe annak a hatalmas rutén népszaporulatnak van, amely ezer főre számítva 34.9 születést mutat ki, a trianoni terület 20.2 ezrelékes fejlődésével szemben. Ezt a hatalmas fejlődést nem ellensúlyozza az a körülmény, hogy a rutén nép körében a halálozási érték is magasabb, mert a trianoni terület 14.2 ezrelékével szemben az itt talált 167 ezrelékes arány az összes halálozási értéket mindössze 14.3-ra, tehát egy század ezrelék értékével emeli. Az új Magyarország területén évenként kereken 40—50 ezerrel több gyermek fog születni, mint a trianoni területen.

A gazdasági adottságok mérésénél a legfontosabb körülmény az ország területének művelési ágak szerinti megoszlását figyelemmel kísérni. A kataszteri adatok alapján az ország területe a Trianonban megvont határok szerint mindössze 16,175.801 kataszteri hold volt, amivel szemben az április elejei területgyarapodás értékét figyelmen kívül hagyva, az új országterület 20,171.313 katasztrális holdat jelent. A területnek művelési ágak szerinti megoszlásában az októberi és márciusi területgyarapodás jelentős változásokat hozott magával. Ezek a változások sajátosan két vonatkozásban jutnak jelentősebben kifejezésre, mert aligha jelent számottevő változást az, hogy az ország területének eddig csak 70%-a volt rét és újabban 7.8%-a az, vagy az a körülmény, hogy a szőlőterület aránya 2.2%-ról 1.9%-ra csökkent, de még az sem játszik komolyabb szerepet, hogy a terméketlen területek aránya a trianoni országterületben 6.5%-kal szerepelt, az új országban pedig csak 6.0%-ot tesz ki. Ugyanakkor a kert (1.3%), a legelő (10.4%) és a nádasterületek (0.3%) aránya egyáltalán nem változott.

A területnek a művelési ágakban végbement változása ezek szerint egyedül a szántó- és erdőterületre lokalizálódott. Amikor szántóink területe 9.8 millió katasztrális holdról 11.3 millió holdra növekedett, arányában 60.4%-ról 55.9%-ra csökkent, ugyanakkor erdőségeink területe 1.9 millió katasztrális holdról 3.3 millió holdra növekedett, aminek következtében ezeknek aránya 11.9%-ról egyszerűen 16.4%-ot ért el.

A szántóföldi termelés az összeomlott trianoni határon túl más gazdasági beállítottság következtében másként alakult, mint nálunk és ennek eredményeként az új országterület szántói más arányban lesznek bevetve, mint a trianoni országterületen. Viszonylagos mértékben veszített vetés-

területéből a búza és a tengeri, ezzel szemben emelkedett az árpa, a zab, a burgonya és a cukorrépa vetésterülete. A rozs, a takarmányrépa és a fejeskáposzta vetésterületének arányai változatlanok maradtak.

A visszacsatolt terület mezőgazdasági kultúrája részben magasabb, részben alacsonyabb volt mint a trianoni területé, mert míg a Kis-Alföld sokkal intenzívebb gazdálkodása jobb termésátlagokat ért el, addig a Kárpátalja mostoha viszonyai ezeket az eredményeket az új határok között megsemmisítik. A novemberben visszacsatolt területrészen hús százalékos meghaladó magasabb termésátlag mutatkozott burgonyában és tíz-tíz százalékkal magasabb termésátlag volt kimutatható takarmányrépában, rozsban és árpában. Csak a zab, a cukorrépa és a fejeskáposzta termésátlagai maradtak a trianoni terület eredményei mögött. A Kárpátalján ezzel szemben csak burgonyában volt több termés a terület egységén, mint a trianoni országban, egyébként a mostoha természeti viszonyok sokszor érezhetők a statisztikában is.

Az új Magyarországon a gyümölcsfaállomány sűrűsége tekintélyes mértékben marad alatta annak az adatnak, amelyet a trianoni területen mérhettünk. Annakidején ezer kat. hold területre számítva még 2136 darab gyümölcsfát számolhattunk, most már csak 1943 darab van, ami a ringló számának emelkedésével szemben az összes többi gyümölcsféléknél kifejezésre jut. Ugyanez a helyzet a szőlőtermelés terén is, ahol a termelés már csak azért is esik jelentősen vissza, mert a visszacsatolt területek nagy része szőlőművelésre már éghajlati okoknál fogva is alkalmatlan.

Az állatállományra vonatkozó adatok is arról győzhetnek meg bennünket, hogy az új országhatárok között jelentősebb forgalom mehet végbe, mint a trianoni területen. Amíg a trianoni országterület nagyrészt egyformán volt ellátva haszonállatokkal, addig most az a helyzet alakult ki, hogy szarvasmarhaállományunknak egyenletes eloszlását kivéve, sertésben, juhban és lóban szegény vidékek is vannak az országban belül és így a lakosságának egyenletes ellátása céljából élénk csereforgalom indulhat meg olyan területek között, amelyeket nemcsak egy esztelen békediktátum választott el egymástól, hanem amelyek között természetes árucsereforgalom azért sem jöhetett létre, mert a túloldal uralkodó népei ezt sem találták kívánatosnak.

A mai Magyarország területén egyedül a szarvasmarhaállomány növekedett csak olyan mértékben, hogy ezer lakosra számítva több szarvasmarhánk van ma, mint a trianoni területen volt. Ezzel szemben ló-, sertés-, juhmelegszlásunk visszafejlődést mutat, baromfiállományunkban pedig különösen feltűnő zuhanás mutatkozik. A bécsi döntés és a márciusi hódítás csökkentette baromfiállományunk arányszámát, mert hiszen Kárpátalján ezer lélekre számítva egyharmad annyi tyúk, egyhated annyi liba, illetőleg kacska és egytizenhatod annyi pulyka jut, mint a trianoni országterületen.

A visszacsatolt terület ércinkcsének gazdaságosságát már korábbi beszámolóinkkal kapcsolatban részleteztük; ugyancsak szóba került ezzel kapcsolatban ennek a területnek energiakincse is.¹ Azóta a helyzet különösen vízierők szempontjából javult meg igen számottevően, mert Kárpátalja visszaszerzése egész sorát adta számunkra azoknak a hegyi patakobiak és bővizű folyóknak, amelyeknek megfelelő kihasználása Magyarországon egészen más keretek közé helyezné energiapolitikánkat.²

Bányatermelésünk fejlődésének lehetőségei nagyon komoly mértékűek. Eddigi 2*8 millió métermázsás vasércbehozatalunk megszűnt, ehelyett a

¹Ruisz Rezső: A felszabadulás gazdasági következményei. Magyar Szemle, XXXV. kötet, i. (137.) számának 51. és következő oldalai.

²Lásd egyébként Bulla Béla tanulmányát a Magyar Szemle 1939 áprilisi (XXXV. 4.) számában.

közeljövőben Magyarország vasércexporttal dolgozhat. Ezzel szemben a visszacsatolt területek jelentős mértékben növelik szénszükségletünket és ez egyelőre felülmúlja széntermelésünk mértékét. Ugyanez a helyzet áll fenn a kőolajban is, azzal a különbséggel, hogy az Erdős-Kárpátok homokkőgyűrődéseiben komoly reményeink lehetnek nyersolajleletekre, amelyek kitermelése a csehek nem csábította. Fémbányászatunk igen sokat nyert, mert jórészt olyan bányákat kaptunk vissza, amelyekből eddig egyáltalán nem volt termelésünk és így szükségletünk fedezésénél teljes mértékben behozatalra voltunk utalva. Antimontermelésünk képes lesz fedezni szükségletünket és rézbehozatalunk értéke is csökkenni fog.

Az új országban az ipar szerepe jelentéktelenebb, mint a trianoni országterületen volt. A cseh impérium alatt a gazdasági válság, az autarchiára való törekvés nem kedvezett e terület iparfejlődésének olyan mértékben, mint a trianoni országterületen. A cseh imperialisztikus törekvések Szlovákia és Kárpátalja iparának visszafejlesztésére irányultak annak ellenére, hogy az ipar számára nagyszerű adottságok vannak ezen a területen. Igen természetes, hogy az új helyzetben komoly eszközökkel kell majd elősegíteni azt, hogy ipartelepüléseink a helyzetnek megfelelően oszttassanak meg, bár kétségtelen, hogy annak a gyáripari telepítésnek, amely a század elején végbement, ma már nem volna komoly létalapja.

AZ ADOTTSÁGOK áttekintő ismeretében könnyebbé válik számunkra a jövő Magyarország gazdasági célkitűzéseinek összefoglalása. Már mint bevezetőnkben mondtuk, a gazdasági célkitűzéseket nem szabad egyedül annak a körülménynek irányítani, hogy új határok közé kerültünk, hanem ezekben komoly szereppel kell bírni azoknak az érveknek is, amelyek mellett húsz éven keresztül figyelmetlenül elhaladtunk, feledve azt, hogy körülöttünk egy világ változott meg és gazdasági felépítésünkben ennek nyomait átvinni elsősorban nekünk érdekünk.

A magyar gazdasági élet új megszervezése szempontjából a legnagyobb jelentősége a mezőgazdasági termelés átállításának van. Mezőgazdaságunk jelenleg közelről sem hozza ki azt a termelési értéket a magyar földből, amelyet nemcsak kihozni lehet, hanem feltétlenül kihozni kell. Szántóföldeink egy hektárra eső termelési értéke mindössze 281 pengő volt 1937-ben; ez a szám többet mond a magyar mezőgazdasági kultúra elmaradottságáról, mint bármely más adat. Ott, ahol egy hektár csak 281 pengő értéket tud termelni, csak akkor lehet gazdaságos a termelés, ha a lakosság élet-szintje igen alacsony fokon áll. A kaukázusi búzamezőkön megfelelő termelési érték, de borzalmasan kevés azon a Magyarországon, amely ma már Németországgal szomszédos és ahol a népességnek sokkal magasabb élet-igényei vannak, annál is inkább, mert hiszen tekintélyes részében iparosodott és így jobb életkörülmények közé került.

A szántók alacsony terméshozamát elsősorban és főképpen az a körülmény indokolja, hogy nagyobb részben gabonafélékkel vannak bevetve. A gabonafélék közül egy hektár terület a legnagyobb pénzhozamot zabból hozta; 275 pengőt. A búza, a rozs, az árpa ennél is rosszabban fizetett és fokozta az átlagos jövedelmezőség alacsony értékét, minthogy szántóinknak 47,5%-án belső fogyasztásunkat messze felülhaladó mennyiségben termelünk gabonaféléket.

A szántók jövedelmezőségénél a hazai árak alapján végeztük számításainkat és így alakultak ki ezek az eredmények, amelyek jóval a világpiaci ár felett sem képesek kielégítő gazdaságosságot biztosítani. Abban, hogy szántóink ezt a siralmas jövedelmezőséget legalább elérjék, nagy része volt az iparnak, kereskedelemnek és szabadfoglalkozásoknak, amelyek mind-mind

kénytelenek megfizetni azt az összeget, amely világgiazi ár felett is van azért, hogy a magyar mezőgazdaság teljesen tönkre ne menjen.

A gabonafélék túlzott mennyiségű termelése hazánknak legkomolyabb gazdasági problémáját jelenti. Addig, amíg termelési viszonyaink gyökeresen meg nem változnak, ez a probléma nem talál megoldást és vita tárgya lehet az, hogy ezt a kérdést célszerűbb-e úgy megoldani, hogy a belső gabonaár védelmet máról-holnapra megszüntetjük, vagy átmeneti intézkedésekkel enyhítjük ennek bekövetkeztét.

A gabonaárvédelemnek sem a trianoni országterületen, sem az új országban semmi haszna nincsen. Egyelőre csak arra alkalmas, hogy gabona-termelésünk mennyiségét a múltbeli szinten biztosítsa, ezzel szemben súlyos terhet ró nem mezőgazdasággal foglalkozó népességünknek — kétségkívül amúgyis megterhelt — rétegeire.

A valóságban a magyar szántók hektáronként csak 120—150 pengős jövedelmezőséggel dolgoznak, ha gabonafélék termelése folyik területükön, ezzel szemben szemestengerivel 1937-ben 247 pengő, mákkal 153 pengő, lucernával 212 pengő, fejeskáposztával 316 pengő, fűszerpaprikával 1770 pengő, sőt komlóval kétezer pengőnél magasabb összeget lehet elérni. Egészen természetes, hogy ez nem indokolja azt, hogy mezőgazdasági termelésünket teljes egészében komlóra állítsuk át, de egyenesen hihetetlennek hangzik az, hogy ilyen viszonyok között Magyarországnak komlóbehozatala van!

Falukutatóink a mezőgazdasági népesség nyomoráról számolnak be, birtokpolitikusaink minden hibát abban látnak, hogy a birtokmegoszlás egészségtelen, sokan pedig a mai autarchiás gazdasági rendben vélik a magyar nép alacsony életszínvonalának okát megtalálni. A jövő országépítésében nem szabad ezek mellett az érvek mellett megállni, hanem figyelembe kell venni azt is, hogy életszínvonal, birtokpolitika mind csak függvénye annak, hogy mit termel a magyar föld, milyen értéket produkál munkás kezei számára. Igen természetes, hogy hektáronkénti 150—200 pengős értékhozam mellett nem lehet 2 pengőnél nagyobb napszámot adni és saját erő igénybevételénél sem várhatjuk azt, hogy a kisgazda rádiót és autót vásároljon magának. A gabonatermelésnél a helyzet körülbelül ugyanaz, mint annál az iparosnál, aki következetesen szalmakalapot akar gyártani akkor, amikor az már kiment a divatból és különben is másutt sokkal jobb termelési adottságokkal, olcsóbban lehet előállítani.

Mezőgazdasági termelésünk alacsony értékösszege hat ki a legjobban összes gazdasági problémáinkra. Hazai ipartermelésünk az elmúlt évtizedben kiválóan megerősödött és soha nem remélt fejlődést ért el. Oka ebben legnagyobbbrészt annak az autarchiás törekvésnek volt, amelyet a világgazdasági válság kényszerített ránk és amely nagyszerűen megedzette és megnövelte iparunk csenevész hajtásait. Iparfejlesztésünk azonban elérkezett végső határaihoz, sőt a külföldön megerősödött verseny és a területvisszacsatolások következtében újra életre keltett gyártelepek túltermeléssel fenyegetik. További iparfejlesztésünknek egyedüli lehetősége a belső fogyasztásnak növelésében van és ennek még igen bőséges lehetőségei vannak. Gátját ennek egyelőre csak az a körülmény állja, hogy mezőgazdasági népességünk jövedelmi viszonyai olyan rosszak, hogy iparcikkek fogyasztására alig marad valami.

Az az autarchiás gazdálkodás, amely minden magyar kisbirtokon végbe megy, az iparfejlődésnek súlyos nehézségét jelenti. A gazda kitermeli a magának szükséges élelmiszereket, csekély feleslegének értékesítéséből vagy bér munkájából fizeti az adót, szerzi be legelsőbbrendű szükségleteit, lábbelit, ruhát, gyujtószer, de másra nem igen jut már. A vidéken pénzforgalom alig

van, úgy a kereskedelem és a hitelélet sem erősödhet meg és ez végeredményében mind arra vezethető vissza, hogy állami támogatással, szinte üvegházban igyekszünk minél több búzát termelni.

A mezőgazdasági termelés irányváltozása kétségenkívül maga után vonná iparunk jelentősebb fejlődését is. A nagyobb pénzforgalmat lebonyolító gazda, a több értéket termelő föld megsokszorozná a magyar ipar munkaterületeit és iparos népességünk is nagyobb mennyiségű mezőgazdasági cikk felvételére volna alkalmas. Iparúzó népességünk ma nem tudja kellő mértékben felvenni mezőgazdasági termelésünk primőrcikkeit, minőségi termelvényeit, a nagyobb fogyasztás esetén azonban igényei rohamosan emelkednének és mezőgazdasági termelésünk belső értéke is növekedhetnék.

Mezőgazdasági termelésünk átszervezése után másként alakulna külkereskedelmi mérlegünk is. Főként értékvolumenje volna ennek növelhető, mert értékesebb cikkeink után több külföldi érték folyna be hozzánk, másoldalról azonban igényesebb fogyasztó tömegeink teljes kielégítését a hazai gyáripar egyedül nem volna képes — legalább is átmenetileg — fedezni. Kétségtelenül beigazolódott, hogy kertgazdasági cikkeink, baromfink, húskonzerveink, gyümölcsünk a külföldön jobban és állandóbban helyezhető el, mint gabonaféléink, amelyeknek értékdifferenciáját kénytelenek vagyunk politikailag megfizetni, vagy saját népünk viszonylagosan tehetősebb rétegeire áthárítani.

AZ ÚJJAÉPÍTÉST a novemberi és márciusi területgyarapodás tehát sokkal kevésbé indokolja, mint inkább ennek a nagy munkának végrehajtását könnyebbé teszi. Az új Magyarország sokkal egységesebb, mint a trianoni ország volt. Az új határok között a magyarságnak sokkal nagyobb életlehetőségei vannak, mint a trianoni csonka területen. Nem új megállapítás az, hogy a trianoni ítélet egy nagyszerűen megkonstruált gazdasági egységet bontott meg és olyan mértékben, hogy senki sem okolható azért, hogy ezen a nyomorék területen húsz év alatt nem tudtunk berendezkedni és nem tudtuk megtalálni a magunk gazdasági életformáját.

Ma már más a helyzet: az új határok között a magyarság önellátására irányuló törekvésének is sokkal nagyobb lehetőségei vannak. Az a vontatott gazdasági hullámvész, amely eddig hazánkban volt, átadhatja helyét egy nagyszerű csereforgalomnak, amelynek többféle lehetőségei vannak. Ha vasúti forgalmunknak irányok szerinti megoszlását figyeltük a csonka hazában, azt kellett tapasztalnunk, hogy Budapest és a vidék között volt csak ilyen; az ország különböző területei között csereforgalom kialakulni nem tudott. Ma már más a helyzet, mert gazdaságilag egymásra utalt tájak és vidékek kerültek egy országhatáron belül, ahol azután a forgalom felvételének semmi akadálya nincs már.

Az új forgalom teremtő erővel kell hogy bírjon. Az a kiegyenlítődés, amely a különböző tájak között megindul, fokozni kívánja minden oldalról a termelést és annak értékét. Ennek minden oldalról magával kell hozni a többtermelés iránti kívánságokat, nem lehet és nem szabad féleredményekkel, kisebb jövedelemmel senkinek sem beérni, be kell egyszer látni mindenkinek, hogy a munkának termelő eredménye van.

Különösen áll ez a magyar mezőgazdasági termelésre. A gabonafélék termelése jelenti a legkevesebb munkát és így igen természetes, hogy ezeknek van a legcsekélyebb hozama. A föld önmagától nem fog többet termelni és csak a befektetett munka után fizet. A többtermelés több munkát kíván és ezért nem szabad figyelmen kívül hagyni Teleki Fáinak azt a mondását, amellyel olaszországi útjáról visszatért: „több munkára van szükség ahhoz, hogy eredményeket érjünk el”. Valószínűleg őt is meglepte azoknak az

alkotásoknak a sora, amelyeket a fasizmus alkotott és meggyőzte a munka komolyságának értéke.

Az újjáépítés hatalmas beruházásokat tesz szükségessé, a nemzet minden tagjának egybe kell fogni, hogy ez teljes mértékben sikerüljön. Több termelés, több munka, nagyobb fogyasztás szükséges ahhoz, hogy az ország megerősödjék és népe fejlődhessék. Amit a magyar ipar húsz évi keserves munkával meg tudott alkotni, azt kell most a mezőgazdaságnak elvégezni. A mezőgazdaság fejlesztése azonban magával fogja vonni ismét az ipar további fejlődését, az ipar által a mezőgazdaságból elvont tömegek helyét ismét a mezőgazdaság gépesítésével kell majd pótolni.

A lehetőségek adva vannak és az újjáépítés megindulhat. Reméljük, hogy csendes és nyugodt idők következnek a magyarságra és ezt az országépítő munkát külső tényezők nem fogják megzavarni. Belső erők megbontásával kísérletezni pedig hazaárulást jelent ma, amikor mindenkinek minden eszközzel arra kell összefogni, hogy egy új országot teremtsünk magunknak, melyben boldogabban, egészségesebben és még több reménnyel élhet és fejlődhet a magyarság. Erre ma igen nagy szükség van és ha ez a munka megindulhat, akkor nem kell többé félteni a magyarságot attól, hogy nem tudja hiánytalanul betölteni szerepét a Duna völgyében, ahol ősei ezer esztendő előtt letelepítették és otthonát mindörökre Idjelölték.

Ruisz REZSŐ

KÜLPOLITIKAI SZEMLE

A magyar államférfiak Rómában és Berlinben – Mussolini válasza Roosevelt üzenetére – Olaszország jugoszláv politikája – Anglia biztonsági és biztosítási törekvései – A balkáni külügyminiszterek nyugati utazásai – Szovjet-Oroszország az európai külpolitikában – Változás az orosz külügyek vezetésében – Az angol általános védkötelezettség – Hitler beszéde és Beck válasza; a német-lengyel viszony kiélesedése – Az olasz-német katonai szövetség – Az angol-török megegyezés kihatásai a földközi-tengeri politikára.

APRILIS KÖZEPÉNEK külpolitikai érdeklődését egészen lekötötte Roosevelt amerikai elnöknek a közép-európai tekintélyállamokhoz intézett üzenete. A német hivatalos nézetek erélyesen visszautasították az elnök feltételezéseit; szemére hányták, hogy előzőleg izgatott Németország ellen, most meg a békeapostolt játssza s olyan utakra tért, melyek iránt Németország, visszagondolva Wilson szerepére, nem lehet túlságos bizalommal. Azt is felrötták az elnöknek, hogy egyenrangú tényezőként számol a bolsevizmussal s hogy háborút akar felidézni Német- és Olaszország békés népei ellen. Mussolini már április 20-án válaszolt Rooseveltnek az 1940-re tervezett római világiállítás előkészítő bizottsági ülésén. Teljesen indokolatlannak nevezett minden olyan kísérletet, mely a tengely államait a vádlottak padjára akarja ültetni; erélyesen szólt a balsikerű nemzetközi értekezletek és a nemzetközi riadalom terjesztői ellen; Olaszország célja, úgymond, a béke és a civilizáció szolgálata.

Mialatt a nyugati hatalmak újabb erőfeszítéseket tettek pozícióik megerősítésére, ugyanezt tették a tengely államai is, melyeknek most már mintha sikerült volna teljesen saját érdekkörükbe vonni egész Közép-Európát. A magyar miniszterelnök és külügyminiszter római látogatása is ennek a szolidaritásnak jegyében zajlott le. Mussolini és Ciano nagy tiszteletadással fogadták gróf Teleki Pál miniszterelnököt és gróf Csáky István külügyminisztert, aki most viselte először az új magyar diplomata-egyenruhát. A kölcsönös megnyilatkozások során kiemeltetett a hagyományos magyar-olasz barátság s ezzel kapcsolatban szó került azokra az eredményekre, melyek ebből a barátságból Magyarországra háramlónak. Gróf Teleki Pál szerint Magyarország önként tette magáévá a tengelypolitikát, mely hozzásegítette — úgymond — Magyarországot jogos igényeinek érvényesítéséhez. A római tárgyalások során az egész európai helyzet megbeszéltetett s többek között Csáky István elítélőleg nyilatkozott Roosevelt üzenetéről, mely a magyar külügyminisztert, híven a magyar kormányzat külpolitikájához, Wilson szereplésére emlékeztette. Különös nyomatékkai beszélték meg a közép-európai lehetőségeket s Olaszország élénken közreműködött abban, hogy Magyarország és Jugoszlávia között még jobban megjavuljon az amúgyis javuló viszony. Úgy tetszik, hogy Olaszország egyre határozottabb törekvéseket fejt ki Jugoszláviával létesített szíves kapcsolatainak megszilárdítására. Az albán okkupáció természetessé is teszi ezt a fejlődést, hiszen Jugoszlávia úgy az Adriai-tenger, mint a szárazföld felől a tengelyhatalmak közvetlen vonzásába került és nem is folytathat velük ellentétes külpolitikát. Innét magyarázható az is, hogy Jugoszlávia újabban olyan keveset szerepel a nyugati hatalmak számításaiban. A horvát-szerb ellentét újabb kiélesedése is arra utal, hogy Jugoszlávia igyekezzék békében élni szomszédaival; mert hiszen máris voltak olyan felelőtlen francia

híresztelések, melyek szerint Szlovénia Németországot, Olaszországot pedig Horvátország érdeklő közlebről vagy hogy Horvátország a szlovák ügy rendezésének mintájára német védelem alá kerül. Így tehát érthető, hogy Jugoszlávia reá van utalva Olaszország barátságára s Olaszország készséggel segíti Jugoszláviát; hiszen a jelen viszonyok között korántsem érdeke, hogy Jugoszlávia pozíciót vesztvén, töredékein át más hatalmak találjanak utat az Adriai-tenger partjaihoz. Jugoszlávia így kapcsolódik bele szervezen Olaszország észak-déli irányú külpolitikai törekvéseibe. Még április közepén, alig pár nappal a magyar államférfiak távozása után Velencébe érkezett Cincár-Markovics jugoszláv külügyminiszter, aki Ciano olasz külügyminiszterrel szívélyesen letárgyalta a közép-európai helyzetet. Bizonyos, kissé korainak bizonyult híresztelések a szívélyesen alakuló magyar-jugoszláv viszonyból már magyar-jugoszláv barátsági szerződésre következtek. A valóság mindazonáltal az volt, hogy bár Velencében rokonszenvesen letárgyaltak az Összes európai kérdések, Jugoszlávia megmaradt óvatos és tartózkodó magatartásában s mindkét hatalmi tömbbel szívélyes viszonyt óhajt fönntartani.

Ezalatt Anglia tovább folytatta a maga törekvéseit, együttműködven Franciaországgal és egyetértven Amerikával. Nyilvánvaló célja a béke megőrzése mellett a tengelyhatalmak elszigetelése volt. Ha ilymódon egész Európa s főleg a kisebb államok belekerültek is az angol érdekszférába, Anglia még ezúttal sem létesített Hollandiával, Svájjal és Dániával külön támadáselleni egyezményeket. Most a kisebb és a semleges államokon túl elsősorban a Szovjettel való kapcsolat fejlesztése és alakítása került előtérbe. Mindazonáltal Anglia — mint azt Halifax külügyminiszter ismételten kijelentette — a békés változások lehetőségét és néma mai status quo-t akarja szolgálni. Az angol-lengyel viszony is ilyen irányban fejlődik; az angol érdeklődés a keleteurópai ügyek iránt egyfelől ki akarja küszöbölni a háborút, másfelől meg a háború kiküszöbölése által módot akar adni a kérdések kölcsönös, kétoldalú és békés megbeszélésére. Anglia tehát változatlanul képviseli az európai együttműködés gondolatát; viszont a tengelyhatalmak, bizván saját súlyukban, az ilyen egyetemes európai megbeszélések és rendezések helyett a kétoldalú megoldások hívei; erre volt példa az albán, az osztrák vagy a cseh kérdés rendezése. Ilyen körülmények között, bár Angliában teljes mértékben belátják a népszövetségi politika csődjét, természetsszerűleg a kölcsönös biztonság és biztosítás elvéből kifejlődő szövetségi és segélynyújtási hálózatra épül a diplomáciai munka. Anglia, mely az európai egyensúly elvének a híve, természetsszerűleg nem veszi szívélyesen, régi magatartásának megfelelően, hogy Európában valamely állam túlhatalomra vergődjék; most Németország túlhatalmát igyekszik ellensúlyozni. Mivel pedig a német politika szempontjai világosan érvényesülnek a baráti Olaszország közelkeleti és földközítengeri politikájában, világos az is, hogy az angol szövetségi és biztonsági hálózat közvetlenül érinti ma már Olaszországot is. Ez annál is inkább természetsszerű, mivel a tengely politikája Olaszország által nyúlik át a Balkánra. Románia így lett nagyon lényeges pont az angol tervekben s a román-lengyel jó viszony így kapcsolódott bele az új külpolitikai erőfeszítésekbe. Lengyelországot és Romániát egyforma kapcsolatok fűzik Angliához; viszont mindkét államnak egyformák voltak az aggályai az angol-orosz viszonylatokkal, az angol-orosz kölcsönös biztosítással szemben, melynek esetleges gyakorlati eredményei nyilvánvalóan az ő területüket érinthetik. Ezen aggodalmakat csak újabban sikerült az angol diplomáciának áthidalnia. A lengyel-román-angol viszonylatokhoz szoroson kapcsolódik hozzá a Baltikum kérdése is; az itteni kis államoknak hasonló a problémái a német és orosz kérdéssel szemben. Ezalatt Franciaországról aránylag

keveset hallani. Annyi bizonyos, hogy Franciaország idegessége csökkenőben van, mialatt a francia társadalom a kormánnyal egyetértésben még tovább fokozza az elővigyázatossági rendszabályokat. Az is figyelemreméltó, hogy Franciaország igen jelentős szerepet vállalt magára olyan irányban, hogy közvetítsen az angol és orosz álláspontok között a biztonság kérdésében. Ha német oldalról kissé keserűen hangoztatják, hogy Franciaország teljesen Anglia járszalagjára került saját érdekeivel szemben, akkor viszont a francia társadalom és kormányzat nyugalma, valamint az orosz-angol viszonylatokban elfoglalt helyzete mégis arra mutat, hogy Franciaország belső és külső pozíciója változatlan és szilárd.

Mialatt mind a demokratikus államok, mind a diktatúrák igyekeztek megerősíteni pozícióikat, Szovjetország is erélyesen bekapcsolódott az európai diplomáciába. Az angol és az orosz kormányzat között hetek óta folynak bizonyos viták a kölcsönös biztosítás módszereiről és méreteiről. Ezalatt a Szovjet és a nyugati hatalmak érdekes törekvéseket tettek arra vonatkozólag, hogy Japánt kikapcsolják a berlin-római tengely hatásköréből, mintegy biztosítván őt arról, hogy az európai dolgok nem érintik pozícióját. Ezzel szemben német oldalról változatlanul hangsúlyozták a berlin-rómátokiói háromszög jelentőségét; ugyanekkor viszont Japánnak feltétlenül tekintettel kell lennie a Szovjet hatalmas távolkeleti haderejére, melynek egyre nagyobb a szerepe az orosz belpolitikában is. Úgy tetszik, mintha a Szovjet emellett elégedetlen lenne az angol diplomácia lassú tempójával s az orosz sajtó nem is tartózkodik a gúnyos célzásoktól Chamberlain külpolitikájának eredménye felől. Május elejére meglepő fordulat történt az orosz külpolitika vonalvezetésében; az angol politikával szorosán összekapcsolódott Litvinovnak távoznia kellett és az eddig eléggé ismeretlen Molotov lett az utóda, aki eddig csupán a Szovjetunió belügyeiben vitt fontos szerepet. A tengelyállamok részéről Örömmel fogadták ezt a változást, pár napig azt hívták, hogy az orosz külpolitika most más irányokba tér; azóta azonban bebizonyosodott, hogy az orosz külpolitikai irány változatlan és ma már Lengyelország sem tekint akkora aggódással az orosz dolgok felé, mint azt a tengelyállamokban egyideig hitték, mikor is Németország a korridor és Danzig kérdésében Lengyelország elszigeteltségére számított. Mialatt a Litvinov-válság kirobbant, ezalatt a külügyi népbiztos állandó helyettese, a régi orosz történelmi és imperiális hagyományokkal rendelkező Potemkin nagy utazást tett a Balkánon és Kelet-Európában. Bulgáriában nyilvánvalóan ellensúlyozni igyekezett a német és az olasz külpolitika ottani előnyeit és kijelentette, hogy szláv testvérként érkezett ebbe a szláv államba. Törökországi tartózkodása során nyilvánvalóan megerősítette a hagyományos török-orosz baráti kapcsolatokat s ennek a törökországi tartózkodásnak különösen akkor lett különleges jelentősége, mikor nyilvánosságra került az angol-török megállapodás. Majd meg Lengyelországban is érdekes tárgyalásokat folytatott, noha előzőleg hírelt, hogy a lengyel kormány Potemkinnel nem bocsátkozik tárgyalásokba. A szovjet-orosz-török tárgyalások nyilván Olaszországra, a lengyelországi tárgyalások pedig Németországra vonatkoztak. Angliát ezalatt nagyon érdekelték a német flottának spanyolországi látogatásai s ha egyfelől kérelmet terveztek a flotta visszahívása ügyében a német kormányhoz és ha ugyanekkor remény van rá, hogy az egyre jobban kitolt terminusú madridi győzelmi díszszemle után visszatérnek hazájukba az olasz önkéntesek, ez még távolról sem jelenti a diplomáciai helyzet javulását; ellenkezőleg, a szovjet-orosz bekapcsolódás az amúgyis nagyméretű diplomáciai akciónak csak újabb kiterjedést és torlódó jelentőséget ad.

Az angol fegyverkezés párhuzamosan haladt ezzel a nagy diplomáciai tevékenységgel. Az európai helyzet közben arra készítette az angol kor-

mányt, hogy komolyan gondolkozzék az általános hadkötelezettség bevezetéséről. Az angol tradíciókkal való szakítás komoly gondot okozott Chamberlain kormányának; viszont végül is engednie kellett az európai változások és a közvélemény sürgetésének, — nem mintha küszöbön állana rögtön a háború, de az általános helyzet mégsem megnyugtató. Az orosz-angol viszonylatok fejlődése is nagy hatással volt az angol kormány elhatározására s Chamberlain már azért is kényszerült erre, mert Moszkvából nem közönséges befolyások és ösztönzések indultak el egy angol kormányválság és érellyesebb kormány hivatalba lépésének érdekében. A hadkötelezettség bevezetése emellett nem közönséges nyomatót jelentett az angol kormánynak a német kormánnyal való tárgyalási készsége érdekében; viszont a hadkötelezettség bevezetése — mint hírlík — Berlinben nem keltett nagyobb meglepetést.

Berlinben április végén mindenki Hitler beszédére készült. Ez a beszéd válaszként hangzott el Roosevelt üzenetére. Az angol kormány úgy vélte, hogy még a beszéd előtt meg kell ismertetnie a maga békés céljait a német kormánnyal. Ezért Henderson berlini angol nagykövet visszatért a német fővárosba és érintkezést keresett Ribbentrop külügyminiszterrel, majd meg Hitlerrel; de a beszéd elhangzása előtt a nagy előkészületek között nem nyerhetett kihallgatást. Annál nagyobb erőfeszítést fejtett ki a német diplomácia a középeurópai helyzet tisztázására. Cincár-Markovics jugoszláv külügyminiszter velencei látogatása után Berlinbe utazott; majd meg az európai körúton lévő és a nyugati hatalmakat Románia érdekében megmozgató Gafencu román külügyminiszterrel folytattak a német külpolitika vezetői fontos megbeszéléseket, melyek jelentőségét Gafencu londoni megbeszélései is bizonyítják.

Hitler április 28-án tartott nagy beszéde volt a német külpolitika legnagyobb új eseménye. Beszédében legelőbb visszaillesztést vetett az osztrák kérdésre, melynek megoldása neki jutott osztályrészül, midőn hét és fél millió németet vezetett át a német életközösségbe. A cseh kérdéstről szolván ismertette a cseh és a német életter egymasbafonódását s kiemelte, hogy ezen országok önálló léte csak a német közigazgatással s a német gazdasági élettel kapcsolatban gondolható el egyedül; különben is amellett, hogy a négy-millió csehországi németet kimentette dicstelen helyzetéből, egyben jelentős szolgálatot tett a cseh népiségnek is, mivel a szudétánemet területek elcsatolása után megnehezültek ennek az országnak az életlehetőségei. Különben is — úgymond Hitler — ő a cseh nép tisztelője s boldog, hogy így a középeurópai katasztrófa elkerülhető lett. A bécsi döntés egyik felet sem elégítette ki; Románia pedig külön kérte Kárpátukrajna fenntartását s utat kért rajta át Németország felé. Ez — úgymond Hitler — világosan bizonyítja azon nyugati nézetek tarthatatlanságát, hogy Románia fenyegetve érzi magát Németország felől. A német-angol viszonyról szolván különösen a gyarmati kérdés fontosságát emelte ki és semmisnek nyilvánította a német-angol flottaegyezményt. Majd a német-lengyel viszonyra tért át. Elismeréssel szolt Litvániáról, mely kész volt Németországgal egyetértésben békésen s nagyvonalúan rendezni a memeli kérdést. Majd megcáfolta a Lengyelország elleni német mozgósításról szolvó híreket. Danzig német város és Németországhoz akar tartozni, hangoztatta tovább Hitler. Ahogy Lengyelország folyosót kíván a tengerhez, úgy Németországnak is szüksége van a keleti tartományokhoz vezető folyosóra. Ezért Németország azt javasolta volt a lengyel kormánynak, hogy Danzig mint szabad állam térjen vissza a birodalomba és Németország kapjon a korridoron át egy utat és egy vasútvonalat, amely saját rendelkezése alatt áll és ugyanolyan területenkívüli jelleggel bír, mint a korridor Lengyelország szempontjából. Cserében ezért

Németország elismerte volna Lengyelország minden gazdasági jogát Danzigban, Lengyelország ugyanitt szabad kikötőt kapott volna, ezzel véglegesekké váltak volna a két ország határai s Németország és Lengyelország huszonöt-éves megneemtámadási szerződést kötött volna, továbbá Németország, Lengyelország és Magyarország közösen biztosítanák a szlovák állam függetlenségét. Lengyelország — folytatta Hitler — elutasította Németország javaslatait. Most állandó uszítás folyik, hogy meggyőzzék Lengyelországot, hogy Németország fegyveresen akar fellépni ellene. Mivel pedig Lengyelország Angliával paktált, érvénytelen az 1934-es német-lengyel egyezmény. Ezután Hitler Rooseveltnek felelt. Itt kiemelte Németország békeszeretét, de egyben irtózását is a versaillesi rendszertől. Németország eddigi politikája azt bizonyítja, hogy fegyver nélkül is lehet rendezni a vitás kérdéseket. Németország békét akar. De meg kell zabolázni az uszító sajtót. Németország senkinek a függetlenségét sem veszélyezteti.

A beszéd legnagyobb érdekessége a lengyel kérdés felvonultatása volt. Lényegében azonban a beszéd megnyugtató hatást keltett és belőle nem lehetett kiolvasni, hogy a háború közel áll, amiben kétségtelen része volt a nyugati államok magatartásának és előkészületeinek is. Ami a lengyel-német viszonyt illeti, itt váratlanul napvilágra kerültek mindazok a motívumok, melyek a német politika közép- és kelet európai hivatástudatából következnek. Csehszlovákia feldarabolása után most meg kell oldani a német-lengyel ellentétet is és Németország bemutatta, hogy a maga szempontjából hogyan képzelte ezt a megoldást. Lengyel részről ezzel szemben a „do ut des“ elvét hangoztatták. Hogy Németország egy időre abbahagyta a Lengyelország felé irányuló irredenta törekvéseket, ezért Lengyelország így is nagy árat fizetett. Semmiféle fenyegetés nem befolyásolhatja, hangoztatták a lengyelek, a lengyel külpolitikát, melyet már Csehszlovákia felosztása óta bizonyos csalódottság hat át Németországgal szemben. Lengyel részről hangoztatták, hogy Lengyelország teljes lojalitással tartotta távol magát a bekerítő politikától, viszont Németország nem mindig volt tekintettel Lengyelországra — például a szlovák és a kárpátaljai kérdésben. Német oldalról a lengyel nézetekre azzal feleltek, hogy Lengyelország túlméretezett imperialista politikát folytat s német területeket akar hatalmában megtartani. Kétségtelen viszont, hogy a Lengyelországra vonatkozó német állásfoglalás lényegesen hozzájárult a nyugati hatalmak politikájának megerősítéséhez s Lengyelország most már nyíltan a nyugati hatalmaknál keresi érdekeinek védelmét. A lengyel társadalom erélyes akciókkal felel a német politika törekvéseire, bojkotálja a német filmeket és újságokat, kizárja munkahelyéről a nagynémet propagandába beszervezett munkásokat, kiutasít egy csomó német állampolgárt, legutóbb a német árukat is kizárta Lengyelországból.

Ezalatt Németország nagy előkészületeket tett Hitler ötvenedik születésnapjának megünneplésére. Hitler ezen ünnepek alkalmával jelentős megnyilatkozásokat tett békeakarataról s nagy katonai díszszemlével zárta le az ünnepléseket, mely fogalmat adhatott a német békeakaratot támogató katonai erőről. Ezen ünnepek küszöbén érkezett Németországba a magyar miniszterelnök és kügyminiszter s a velük való tárgyalások a legbarátságosabb mederben folytak; különlegesen kiemelték a magyar kormányzat és a mai Németország szíves viszonyát és érdekazonosságát a fennforgó európai helyzetben. Bizonytal érdekes tárgyalások folytak le a Magyarországot és szomszédjait érintő kérdésekről s különösképpen magyar-jugoszláv vonatkozásban e tárgyalások mintegy kiegészítései lehetnek az olasz-jugoszláv, illetve a magyar-olasz megbeszéléseknek.

A májusi diplomáciai tevékenységre különösen ösztönzően hatott Beck lengyel külügyminiszternek május 5-én tartott beszéde, melyben válaszolt

Hitlernek és lengyel megvilágításban mutatta be a lengyel-német viszony vitás és kényes pontjait. E beszéd mindenestre lényegesen hozzájárult bizonyos homályosabb és bizonytalanabb részletek tisztázásához s egyben tanujele volt Lengyelország szilárd elhatározásának és nem közönséges európai fontosságának is. A beszéd leglényegesebb eleme az volt, hogy Lengyelország nem engedi magát elzárni a Balti-tengertől. Holott a nyugat-szlovákiai német megszállás és a Memel-vidék német okkupációja egyformán azt a célt szolgálták, hogy Lengyelország beszoríttassék a kontinens belsejébe. A memeli német akció végtére egymásra utalta Lengyelországot és Litvániát és az európai külpolitikának egy új lengyel-litván-balti szolidaritás kialakulásával kell a jövőben számolnia; e szempontból nagyon figyelemreméltó a litván vezérkari főnök varsói látogatása.

Beck lengyel külügyminiszter beszédében kiemelte, hogy Lengyelország csak kölcsönös engedményekre hajlandó. Az angol-lengyel egyezmény arra az esetre vonatkozik, ha a két ország függetlenségét közvetve vagy közvetlenül veszélyeztetik. Lengyelországnak senkivel szemben sincs támadó szándéka. Az 1934-es egyezmény nagy horderejű egyezmény volt, de a mai viszonyok között Lengyelországnak nem kell különösképpen meggyászolnia megszűnését. Az egyezmény évszázados nézeteltéréseket akart megszüntetni és kiküszöbölni s a lengyel politika egészen mostanáig — úgymond Beck — hű maradt az egyezmény szelleméhez. Attól a perctől kezdve azonban — folytatta, — hogy az egyik szerződő fél politikai magatartása eltér az egyezmény szellemétől, Lengyelországnak nincsen oka rá, hogy megszűnését sajnálja. Az egyezmény akkor vesztette el igazi jelentőségét, amikor olyan értelmezést kívántak adni neki, mely korlátozta volna Lengyelország politikai és nemzeti szabadságát s egyoldalú és létérdekeivel ellenkező engedményeket követelt a lengyel néptől. Danzigot illetően a lengyel külügyminiszter kijelentette, hogy Lengyelország ragaszkodik a mostani állapothoz, de mindenkor készen áll békés tárgyalásokra, viszont a Baltikumtól nem engedheti elzárni magát. Kiemelte, hogy a „Korridor“ kifejezés mindig mesterkéltn volt; ez a terület ősi lengyel föld és nem lehet alku tárgya. Németország különben is azt garantálja, ami Lengyelország tulajdona és nem lehet semmiféle garancia tárgya. A békénél is többet ér a becsület, — fejezte be beszédét a lengyel külügyminiszter, aki egyben csodálkozásának is kifejezést adott afölött, hogy Hitler milyen ajánlatot tett Danzigról és Szlovákiáról a lengyel kormánynak; ezen ajánlatot — úgymond — konkrét formában a lengyel kormány sohasem kapta kézhez s „különben sem lengyel szokás, hogy mások életérdekei alku tárgyává tétessenek“.

A lengyel külügyminiszter beszédét követő diplomáciai tárgyalások során még mindig nem sikerült végleges megegyezési formát találni Anglia és a Szovjet között. Viszont közben május 8-án végleges formában nyilvánosságra került Ribbentrop és Ciano milánói tárgyalásainak eredménye: a német-olasz katonai szövetség. Nyugati nézetek szerint ez nem változtatja meg lényegesen a tényleges helyzetet, viszont döntő módon betetőzi Németország földközítengeri és olasz érdekeltségét. A német s az olasz külügyminiszter találkozását szándékosan tették Milánóba, ilymódon cáfolták azon tendenciózus nyugati híreket, melyek szerint Milánóban viharos németellenes és antifasiszta tüntetések lettek volna, nyomukban óriási arányú letartóztatásokkal. Olaszország a maga szilárd pozícióját azzal is megmutatta, hogy a jugoszláv kormányzóherceg Rómába érkezett s tanácskozásokat folytatott az olasz-jugoszláv viszony további fejlesztéséről. Közben az angol és francia vezérkar, illetve Oroszország és Franciaország újabb tárgyalásokat folytattak; egyedüli vitás pont maradt még az angol-orosz szerződés és kölcsönös biztonsági rendszer felépítése. A német-olasz katonai és poli-

तिकai szövetség mintegy megelőzése volt ennek a soká vajúdo megegyezésnek. Az angol-orosz szövetség, Lengyelországra való tekintettel, ezek után olyan formát öltött, hogy — függetlenül a lengyel-angol viszonytól — Anglia szövetséget köt a Szovjettel, mely semmiben sem érinti Anglia lengyel garanciáját. Nem az a szándék, hogy a Szovjet feltétlen beavatkozásra köteleztessék; viszont a szovjet külpolitika erélyesen fáradozott azon, hogy az Angliát érintő orosz garancia terjesztessék ki a nyugati orosz határokat biztosító angol garanciává.

A Szovjettel való megegyezés egyelőre még nehézségekbe ütközik s Oroszország akadékoskodása megakadályozza Angliát benne, hogy végső formát adjon a kölcsönös biztonsági hálózatnak. Viszont pozitív eredményeként könyvelheti el a május közepén nyilvánosságra jutott angol-török megegyezést, melyet még további megállapodások fognak kiegészíteni. Németországban és Olaszországban érthetően kellemetlen hangulatot keltett ez a megállapodás, melyben Franciaország is közreműködött és hírlik, hogy Franciaország Törökország birtokába bocsátja végleg a sokat vitatott alexandrettei szandzsákat. Olaszországot különösen érdekli az angol-török egyezmény; a Dodekanézosz olasz szigetei a török partok látó- és lőtávolyában fekszenek s Törökország magatartása nyilván nem lehet hatás nélkül Egyiptomra és a Szezi-csatomára sem. Továbbá a Balkán felé is igen lényeges az angol-török egyezmény jelentősége, mely ilyenformán nem lehet hatás nélkül a Balkán-szövetség helyzetére sem. A török egyezmény mutatja az utat, amerre fejlődnie kell nyilván majd az angol-orosz viszonyoknak is s ha Anglia egyelőre tartózkodik a Szovjettel, való kölcsönösségtől, a megkezdett út errefelé vezet. Németországban szemére hányják Törökországnak, hogy magatartása nem felel meg Kemál hagyományainak, nem méltatván figyelemre a tényt, hogy Kemál diktatúrája kifejezetten baloldali jellegű és orientációjú volt, amit a hosszú orosz-török jó viszony is mutat. Törökország fontossága azért is figyelemreméltó, mert a közelpkeleti német koncepciók felidéztek a közelpkeleti mohamedán államok szövetkezését s Törökország, Egyiptom, Perzsia és Afganisztán a jövőben közösen járnak el, ami Angliát is nyilvánvalóan igen érdekli, különös tekintettel a német és olasz kormányzatoknak az arab mozgalmak iránt tanúsított beható figyelmére.